

Puo ya Mookamedi kopanong ya bo-mashome a robedi le metso e supileng ya batshwari ba diabo

Selelekela

Sepheyo sa mantlha sa Banka ya Reseve ya Afrika-Borwa (Banka) ke ho fihlela le ho boloka botsitso ba ditheko. Le ha ho le jwalo, boikarabello ba Banka moruong bo feta ho shebana le leano la tsa ditjhelete fela. Infoleishene e tlase, mme e nang le botsitso ke ntlha ya bohlokwa kgolong ya moruo, mme taolo le bohlahlobi ba lefapha la tsa ditjhelete, hammoho le bohlahlobi ba mokgwa wa ho patalana di etsa bonnete ba hore tsamaiso ya moruo e tswela pele ho tsamaya hantle. Selemong se fetileng re ile ra tlameha ho ntshetsa pele mosebetsi oo re lebeletsweng ho o phetha tlas'a maemo a neng a ntse a tswela pele ho ba boima, mme ao bokamoso ba ona bo neng bo sa hlaka. Mebaraka ya tsa ditjhelete ya Afrika-Borwa ha e ya ka ya qoba ditla-morao tsa ho feto-fetoha ho bileng teng mebarakeng ya tsa ditjhelete, mme re lokela ho dula re le sedi malebana le ditlokotsi tse ka amang moruo wa lehae ka bophara. Ka nako e tshwanang, re tlameha ho etsa bonnete ba hore ho na le tsamaiso e ntle ya ditshebetso tsa kahare ho Banka. Ke tlas'a maemo ana a sa tsitsang a tsa moruo ka kakaretso ke le fang tlaleho kajeno.

Kajeno hape re phatlalatsa tlaleho ya rona ya moruo ya selemo (*Annual Economic Report*) e akaretsang diketsahalo tsa moruo wa lehae le wa matjhabeng selemong se fetileng. Haholo-holo re qoholla diketsahalo tsa mantlha moruong tse ileng tsa ama ditshebetso tsa rona le ho kenngwa tshebetsong hwa leano. Moko-tabo wa puo ena o malebana le dikarolo tsa mantlha tsa ditshebetso tsa Banka ho kenyelleditswe leano la tsa ditjhelete le ho kenngwa tshebetsong hwa lona, le tsamaiso ya gauta le pokello ya ditjhelete tsa phapanyetsano tsa matjhabeng tsa naha, botsitso ba tsa ditjhelete, mokgwa wa tefo wa naha, molao wa tsamaiso le bohlahlobi ba dibanka, tshebedisano-mmoho matjhabeng le tsamaiso ya kahare.

Leano la tsa ditjhelete

Selemo sena se fetileng se bile le diphephetso ho tsa leano la tsa ditjhelete. Jwaloka ha ke ile ka tlaleha ka Phato selemong se fetileng, ho tloha mahareng a selemo sa 2006, kगतello e ile ya hlahella ho infoleishene mme e sa le e matlafala ho tloha nakong yeo. Ka Tshitwe selemong sa 2006, sekgahla sa kgolo sa selemo le selemo sa infoleishene e sa kenyeletsang tswala ya mekoloto ya matlo (CPIX), e bile diperesente tse 5,0 ha se bapiswa le tse 3,7 ka Mmesa selemong seo. Infoleishene e bile ka hare ho meedi e behilweng ho fihlela ka Mmesa selemong sa 2007, moo e ileng ya nyoloha ho tloha diperesenteng tse 5,5 kgwedding e fetileng, ho ya ho diperesente tse 6,3. Ho tloha nakong yeo, e dutse kantle ho meedi e behilweng. Maqalong, boemo bona bo hloabaetsang bo ne bo susumetswa ke ditheko tsa dijo le mafura a makoloi, empa morao tjena ho bile le bopaki ba ho nyoloha ho akaretsang hwa infoleishene, ho kenyeletswa le ditheko tsa ditshebeletso.

Komiti ya Leano la tsa Ditjhelete (MPC) e ile ya arabela maemo ana ka ho phahamisa sekgahla sa kadimo sa Banka ya Reseve ho dibanka, ka dintlha tse 50 ka Phuptjane selemong sa 2006, mme e ne e le phahamiso ya pele ho tloha selemong sa 2002. Ho nyoloha hona ho ile hwa latelwa ke diphahamiso tse hlahlamanang tsa dintlha tse 50 dikopanong tse latelang tsa MPC tse tharo, selemong sa 2006. Ka Tshitwe, sekgahla sa kadimo sa Banka ya Reseve ho dibanka, se ne se nyolohetse ho diperesente tse 9,0 ka selemo.

Kgatello ya infoleishene e ne e hlaha mehloding ya matjhabeng le ya lehae. Boemong ba lefatshe ka bophara, moruo wa lefatshe o ile wa tswela pele ho hola ka sekgahla, mme hona ho ile hwa e ba le seabo ho eketseheng ho tswellang, ho hodimo hwa kgatello ya ditheko tsa oli le dijo. Kgatello ena e ile ya e ba le seabo ka kotloloho dithekong tsa lehae tsa dijo le mafura a makoloi. Disebediswa tsena e bile tsona sesosa sa mantlha ho nyoloheng ho tswellelang hwa infoleishene selemong sa 2006.

Ka Phato selemong se fetileng, theko ya oli ya matjhabeng e ile ya nyolohela maemong a ka tlasenyana ho didolara tse US\$80 barele ka nngwe. Ditheko di ile tsa anngwa ke tlhokahalo e matla lefatsheng ka bophara, ditshitiso tlhahisong ya thepa le ho se tsebahale hwa bokamoso dipolotiking tsa dinaha ka ho ya ka ditikoloho. Dikgatello dithekong tsa dijo le tsona di ne di susumetswa ke maemo a lefatshe ka bophara. Komello e bileng teng dinaheng tse ding, hammoho le keketseho ya tshebediso ya dihlahiswa tsa temo mererong e meng e seng ya dijo, ka ho qoholla, koro, poone le tsekere, tlhahisong ya mafura a makoloi, di ile tsa e ba le seabo boemong bona. Afrika-Borwa ha e ya ka ya qoba diketsahalo tsena, mme ka kopanelo le maemo a komello ho tse ding tsa ditikoloho, di ile tsa tlisa ho phahama ho sekgahla hwa infoleishene ya theko ya dijo, ka ho qoholla, ditheko tsa nama, le ka mokgwa o seng moholo, ditheko tsa poone. Ka Mphalane le Pudungwane, ditheko tsa nama di ile tsa eketseha ka sekgahla sa selemo le selemo se ka bang diperesente tse 20, ha ditheko tsa dihlahiswa tsa dijothollo di ile tsa phahama ka diperesente tse ka bang 6.

Le ha infoleishene ya lefatshe e dutse e le ka tlas'a taolo, dikgatello tse tlisitsweng ke diketsahalo tsena di ile tsa etsa hore leano la tsa ditjhelete le dule le tiisitswe dinaheng tse ngata.

Ho tsa lehae, MPC e ile ya tlameha ho mamella ditshoso tsa sekgahla se phahameng sa tshebediso ya dihlahiswa le kadimano ya ditjhelete, ka bobedi. Karolong ya bobedi ya selemo sa 2006, kgolo ya tlhokeho ya disebediswa tsa malapeng tsa lehae le yona e ile ya tswela pele ho hola ka sekgahla se ka isang ho diperesente tse 7 ka selemo, ha dipalo tse bontshang ho ba le tshepo hwa baji (consumer confidence indices) di ile tsa bontsha maemo a matle nakong e telele esita le tlas'a leano la tsa ditjhelete le tiileng. Ho ya mafelong a selemo, thekiso ya makoloi, ka ho qoholla makoloi a baeti, e ile ya bontsha matshwao a ho theoha. Ho ileng hwa susumeletsa tshebediso e hodimo-dimo ya dihlahiswa ke baji, e bile ho hola ho sekgahla hwa kadimano ya tjhelete, ho sa natswe ho eketseha hwa dikadimo tse tshireletsehileng.

Kamorao ho ho theoha ka diperesente tse 15 hwa sekgahla sa phapanyetsano ya ditjhelete le dinaha tse hwebisanang le Afrika-Borwa, ho tloha Motsheanong ho ya Phuptjane selemong sa 2006, sekgahla sa phapanyetsano sa ranta se ile sa e ba le tshwaetso tjhebelo-peleng ya infoleishene. Le ha ho le jwalo, ranta e ile ya dula boemong ba phapanyetsano bo neng bo ka ba boimanyana, ho sa natswe ho hola ho neng ho ntse ho tswela pele hwa mokitlane wa buka ya kgwebisano le dinaha tse ding, bukeng e ngodisang tsa kgwebisano le dinaha tse ding, e neng e ntse e tswela pele ho patalwa ka mokgwa o lekaneng ka matsete a kenang ka hare ho naha.

Ha se dintlha tsohle tse hlohleletsang infoleishene tse ileng tsa tlisa ditshoso tjhebelo-peleng. Ditefello tsa mosebetsi ka mong, ho kenyeleditswe infoleishene, di ne di le tlas'a taolo, leano la pokello ya ditjhelete le tshebediso ya tsona la mmuso, le ile la tswela pele ho tshehetsa leano la tsa ditjhelete. Le ho ja moruo o ne o hola ka mokgwa o phahameng, o ne o sa nkuwe o hola ka sekgahla se neng se ka ba ka hodimo ho se ka

fihlelwang, ka mokgwa o bonahalang. Ditebello tsa infoleishene le tsona di ne di lebisitse ho ba kahare ho meedi e behilweng ya infoleishene.

Dikgweding tse pedi tse qalang tsa selemo sa 2007, ditheko tsa oli tsa matjhaba di ile tsa theoha haholo mme le ditheko tsa oli e tala ya North Sea Brent di ile tsa theohela ho botlase ba didolara tse US\$51 barele ka nngwe, ka Pherekgong. Diketsahalo tsena di ile tsa e ba le seabo ho tlišweng tlase hwa ditjhebelo-pele ka kakaretso. Ka nako e tshwanang, ho ne ho e na le matshwao a sa netefatswang a neng a bontsha ho theoha hwa tshebediso ya dihlahiswa tse sebediswang malapeng, ka ho qoholla, ho ka bolelwa thekiso ya makoloi a baeti. MPC e ne e le hlokolosi ka taba ya hore ho fetolwa hwa sekgahla sa kadimo ho nka nako ho ka tlisa diphetoho tse feletseng ho ditlhoko. Le ho ja ditshoso di ne di ntse di shebahala di na le monyetla o hodimo wa ho phethahala, ho tswela pele hwa ho tsitsa hwa sekgahla sa phapanyetsano sa ranta, taolo e ntle ya tshebediso ya ditjhelete tsa Mmuso, le ntlafalo ya ditebello tsa infoleishene di ile tsa etsa hore komiti e boloke sekgahla sa kadimo se sa fetoha dikopanong tsa Hlakola le Mmesa tsa MPC.

Kopanong ya MPC ya Phuptjane selemong sa 2007, tjhebelo-pele e ne e mpefetse ho feta. Ho sa natswe diphetoho tsa nako e fetileng ho boemo ba leano la tsa ditjhelete, dipalo-palo tse neng di le teng nakong eno di ne di bontsha hore tshebediso ya dihlahiswa ke malapa, ho ntshuwe infoleishene, le dikadimano tsa ditjhelete di ne di dutse di le hodimo, di hola ka sekgahla sa selemo le selemo se ka lekanyetswang ho diperesente tse 7 le tse 26 ka ho hlahlamana. Ditheko tsa oli tsa matjhaba di ile tsa qalella ho hola ho hodimo mme qetellong tsa fihlela bophahamo bo ka lekanyetswang ho didolara tse US\$78 barele ka nngwe, ka Phato. Ka kakaretso, ditla-morao tsa maemo a hloabaetsang a boemo ba theko ya oli infoleisheneng ya lehae, di ile tsa bebofatswa ke botsitso ba sekgahla sa phapanyetsano sa ranta, ha ho bapiswa. Le ha ho le jwalo, kamorao ho ho feta moedi o kahodimo wa pehelo ya infoleishene, ho ne ho e na le matshwao a hloabaetsang a bontshang ho mpefala hwa ditebello tsa infoleishene. Ho feta moo, hape e le ho araba infoleishene e neng e le hodimo, ditumellano tsa meputso, tse kenyeleditseng infoleishene, di ile tsa qalella ho nyolohela hodimo mme tsa tlisa ditshoso tsa tjhebelo-pele ya infoleishene ho feta. E le ho arabela dikgatello tsena, le tjhebelo-pele e neng e se ntle haholo, sekgahla sa kadimo sa Banka ya Reseve ho dibanka se ile sa nyollwa dikopanong tsa Phuptjane le Phato selemong sa 2007. Nakong ya kopano ya Phato, tlhokeho ya botsitso mebarakeng ya lefatshe ya ditjhelete e ne e se e qadile. Boemong boo, ho ne ho sa hlaka ho MPC hore na diketsahalo tseo di ne di tla fella fella mebarakeng ya tsa ditjhelete, kapa hore na di ne di ka ama bokamoso ba kgolo ya lehae le ya matjhaba. Komiti e ile ya etsa qeto ya hore ho ya hlokahala hore e dule e beile meedi ya infoleishene leihlo, le ho nka bohato ha ho na le diketsahalo mebarakeng ya ditjhelete haeba di ama tjhebelo-pele ya infoleishene.

Ho feta moedi o behilweng ho ka bonwa e le ho busetsa morao leano la tsa ditjhelete. Le ha ho le jwalo, ho lokelwa hore ho hlokomelwe hore sesosa se ka sehlohong sa hore infoleishene e fete moedi o ka hodimo wa diphelelo tsa infoleishene e bile mabaka a ka hodimo ho taolo ya leano la tsa ditjhelete ka kotloloho. Re hlokolosi, le ha ho le jwalo, ka ditla-morao tsa diketsahalo tsena ho ditebello tsa infoleishene, le hore re hloka ho ba kgahlanong le dikgatello tsa infoleishene, ka bophara, tse ka hlahang. Ditjhebelo-pele tsa infoleishene tsa morao-rao tsa Banka di fana ka maikutlo a hore infoleishene e ka nna ya kgutlela ka hare ho meedi e behilweng mahareng a karolo ya bobedi selemong se tlang mme MPC e tla tswela pele ho nka mehato e hlokahalang ho etsa bonnete ba hore sepheyo seo se ya fihlelwa.

Ditshebetso tsa mmaraka wa ditjhelete

E le ho etsa bonnete ba hore ho kenngwa tshebetsong hwa leano la tsa ditjhelete, ho ipapisitse le boemo bo rerilweng ke MPC, Banka e ile ya laola tjhelete e hlokalang ya letsatsi le letsatsi mmarakeng wa ditjhelete boemong bo ka lekanyetswang dipakeng tsa dibillione tse R10 le dibillione tse R15 ha ho hakanyetswa. Banka e bile ya eketsa lenane la diphelelo tse dumeletsweng ho ka sebediswa e le ditshireletso ho patalweng hape hwa ditshebetso. Ho tloha ka la 23 Motsheanong selemong sa 2007, mekgahlelo e mmedi ya ditshireletso e se e amoheleha. Mekgahlelo wa pele wa ditshireletso ke wa dibonto tsa Mmuso, dipampiri tsa mekoloto tsa nako e kgutshwanyane tsa Banka ya Temo (Land Bank bills), mokgwa o dumellang ho hweba ka tswala le letsete e le ditshireletso tse ikemetseng o bitwang STRIPS, dipampiri tsa mekoloto tsa Banka ya Reseve ya Afrika-Borwa, le dipampiri tsa mekoloto tsa nako e kgutshwanyane tsa Mmuso. Mekgahlelo wa bobedi o motjha wa ditshireletso o kenyetsa ditshireletso tseo e seng tsa dibanka le tseo e seng tsa Mmuso tse kenyeleditsweng ho Palo e Akaretsang ya Dibonto tsohle tse teng Phapanyetsanong ya Dibonto tsa Afrika-Borwa (All-Bond Index of the Bond Exchange of South Africa). Diphelelo tse ka hodimonyana hanyane di behilwe mekgahlelong wa bobedi wa ditshireletso.

Ka tshebedisano-mmoho le ba bang ba nkang karalo ka ho fapana mmarakeng, Banka e ile ya sebetsana le mefokolo e neng e ile ya hlwauwa palo-hareng ya sekgahla sa tswala sa Afrika-Borwa se Sebediswang ke Dibanka Nakong ya Bosiu (the South African Overnight Interbank Average – Saonia – rate). Sekgahla sena sa tswala se ile sa nkelwa sebaka ke Tekanyetso ya Sekgahla sa Tswala sa Afrika-Borwa se lefshwang dipolokelo tse entsweng nakong ya bosiu (the South African Benchmark Overnight Rate on deposits – Sabor), e leng sona se batlang se akaretsa hape se tshepahalang ha ho etswa ditekanyetso tsa ditheko ho feta sekgahla se neng se sebediswa pele.

Pokello le tsamaiso ya matsete

Banka e ile ya tswela pele ho eketsa boemo ba matsete a matjhabeng a Mmuso. Gauta e teng, ho sa ntshuwa yeo naha e e kolotang, le matsete a phapanyetsano a matjhabeng, di ile tsa eketseha ho tloha ho dibillione tsa didolara tse US\$23, mafelong a Hlakubele selemong sa 2006, ho ya ho dibillione tsa didolara tse US\$29,8, mafelong a Phato selemong sa 2007. Phumantsho ya tjhelete matjhabeng, e neng e ile ya angwa ka mokgwa o motle ke ho patalwa pele ho nako e lebeletsweng ke Banka hwa dibillione tsa didolara tse US\$1, hwa mokoloto o kopaneng wa dinaha tse fapaneng, o neng o ile wa etswa ka selemo sa 2004, e ile ya eketseha ho tloha ho dibillione tsa didolara tse US\$19,5 ho ya ho tse US\$27,4, nakong e tshwanang. Ho patala pele ho nako ho ile hwa etsa hore Banka e fokotse ditshenyehelo mme hwa e fa seriti se setle ho bakadimi le mebarakeng. Ho rekwa hape hwa mokoloto o ngodisitsweng ka ditjhelete tsa matjhabeng ke Mmuso, le patala ena ya pele ho nako, hape di bile le seabo boikitlaetsong ba ho fokotsa boemo bo thekeselang ba naha matjhabeng.

Taba ya mantlha e neng e shebilwe e setse e le ho tjhorisa bokgoni ba Banka taolong ya matsete. Ka hoo, Banka e ile ya sebetsa mmoho le Banka ya Lefatshe (World Bank) ka tlas'a Lethathamo la Banka ya Lefatshe la Taolo ya Thepa ya Matsete dibankeng tsa dinaha (Reserves Asset Management Programme for central banks). Kaho ya ditsebo le bokgoni di bohlokwa maitekong ana, mme Banka e ile ya tswela pele ho tsetela kwetlisong le marang-rang ho basebetsi ba nang le seabo mafapheng a matsete le taolo ya ditlokotsi. Ho feta moo, leano la Banka la ho etsa matsete le ile la hlahlojwa botjha

mme mokgwa wa tsamaiso o ile wa matlafatswa ka ho theha Komiti ya Tsamaiso ya Matsete (Reserves Management Committee).

Banka le Lefapha la tsa Ditjhelete di ile tsa matlafatsa tshebedisano-mmoho ho feta pele mafapheng a pakeletso ya matsete le tsamaiso ya phumantsho ya ditjhelete. Lefapha la tsa Ditjhelete le ile la thusa ho fokotsa karolo e kgolo ya phumantsho ya tjhelete e neng e bakilwe ke ho rekwa hwa ditjhelete tsa phapanyetsano tsa matjhabeng ke Banka. Mafelong a Phupu selemong sa 2007, bukana e kgethehileng ya polokelo ya tjhelete ya Lefapha la Naha la Ditjhelete, e thehilweng ka sepheo seo, e ne e etsa dibilione tse R54,5, ho kenyeleditswe le tswala. Ho fihletswe tumellano ya hore ho patalwe mekoloto e setseng bukeng ya Tshohanyetso ya Gauta le Tjhelete ya Phapanyetsano ya Matjhaba ya Matsete (Gold and Foreign Exchange Contingency Reserve Account – GFECRA). Banka le Lefapha la tsa Ditjhelete di dumellane hore kamoso ke fela maemo a diphaelo kapa ditahlehelo tse entsweng, tse nang le seabo phumantshong ya tjhelete mebarakeng ya ditjhelete, tse tla patalwa ka nako e tshwanang kamehla. Tumellano ena e lebeletswe hore e tla fokotsa boholo ba ditjhelete tse phallang dipakeng tsa Banka le Lefapha la tsa Ditjhelete, mme hona ho tla fokotsa ditla-morao tse neng di ka ama phumantsho ya ditjhelete mebarakeng ya ditjhelete. Tlas'a tumellano ena e ntjha, Banka e ile ya fetisa tjhelete e dimilione tse R319,3 le tswala ho ya ho Lefapha la tsa Ditjhelete, ho lefa mokoloto o neng o setse ho GFECRA, ka la 31 Hlakubele selemong sa 2006.

Kabo ya tjhelete ya pampiri le tshepe

Maiteko a tshwela pele ho lwantsha tjhelete ya pampiri ya maiketsetso le ho etsa bonnete ba hore ke fela tjhelete ya pampiri le tshepe tsa boemo bo amohelehang, tse abelwang setjhaba. Mehato e ka tlase-tlase e amohelehang, ya ho ntjhafatsa tjhelete ya pampiri le ya tshepe, e ile ya etswa ho etsa bonnete ba hore ke fela tjhelete tsa dipampiri le tshepe tse maemong a amohelehang tse abuwang hape.

Mokgahlelo wa mantlha wa ho kenngwa tshebetsong hwa Taolo ya Tjhelete o Kopanetsweng (Integrated Cash Management System) ka tsebedisano-mmoho le dibanka tsa kgwebo, o phethetswe. Mokgwa ona o na le bokgoni ba ho ntlafatsa tshebetso e ntle ka ditshenyehelo tse tlase le ho fihlela ditholwana tse lebeletsweng ho tswa ho mokgwa wa Taolo ya Tjhelete wa Naha wa boleng ba tsamaiso ya tjhelete, le ho fokotsa ditshenyehelo tsa ho fetisetsa tjhelete setjhabeng.

Mokgahlelo wa ntshetsopele wa ho Elleluwa hwa Ditlokotsi tsa Tjhelete le ho di fokotsa Bohale (Cash Risk Identification and Mitigation) o dumellang ho phalla hwa ditaba tse behang leseding ka mokgwa wa tsela tse pedi, ho tswa ho moromelli le ho moamohedi, o thehilweng ke Banka le Setsi sa Dibanka tsa Afrika-Borwa sa Ditaba tse behang leseding ka Ditlokotsi (South African Banking Risk Information Centre), le ka ho kenya letsoho hwa dibanka tsa kgwebo, dikgwebo tse sebetsanang le tjhelete e tsamaiswang, le Sepolesa sa Afrika-Borwa, o ile wa phethelwa. Lethathamo lena le hlalosa mehato e ka tlase ya tshireletso, e lebeletsweng ho dikgwebo tse laolang tjhelete, e le ho fokotsa ditlhaselo tse bang teng tsamaisong ya tjhelete le ditlolo tsa molao dibankeng, mme ha jwale le ntse le buisanwa le mekgatlo ya basebetsi le baemedi ba bona. Mehato e ka tlase e lebeletsweng e tla etswa melao ke Letona la Paballeho le Tshireletso.

Tsela ya tefo ya naha

Boleng ba ho patalana ka kakaretso mokgweng wa patalano wa South African Multiple Option Settlement (SAMOS) e bile ditirilone tse R5,6 ka Phuphu selemong sa 2007, e

leng e ka hodimo ka ho fetisisa e kileng ya fihlelwa, e leng e ka hakanyetswang ho dibillione tse R280 ka letsatsi. Hona ho kenyetsa dipatalano tsa kgwebisano tse hlahang mebarakeng ya diabo le dibonto. Ka dilemo tsa 2006 le 2007, ha ho hakanyetswa, dipereresente tse 90 tsa dipatala ka SAMOS, di etsuwa hang-hang nakong ya letsatsi. Tse setseng, tse hlahang dikgwebisanong tse rekisang thepa ya malapeng, di patalwa mantsiboya.

Ditaelo tsa boitshwaro mokgweng wa ho patalana ho ditho tse sebelisang mokgwa ona le batho ba bang ba fanang ka ditshebeletso mokgweng wa ho patala, di tla kenngwa tshebetsong selemong sa 2007. Ka Motsheanong selemong sa 2007, Banka e ile ya qala ho beha leihlo, e sa kena-kenane le tshebetso, dikgwebo tseo e seng tsa dibanka, mme tse nkang karolo mokgweng wa tefo wa naha. Leihlo le behilwe haholo botsitsong ba tsamaiso ya ho patala, le ditho tsa ba tsamaisang dipatalano.

Kamorao ho ho phatlalatswa hwa molao o motjha wa kadimo ya ditjhelete wa 2007 (National Credit Act, 2007), dihlophiso di ile tsa etswa molaong wa tsela ya tefo ya naha wa 1998 (National Payment System Act, 1998). Dihlophiso tsena di ile tsa bontsha hore ho lefshwa ho leeme hwa taelo ya ho patala, ho sa dumellwang, ke tlolo ya molao motjheng ofe kapa ofe wa ho patala, mme di butse tsela ya ho kenngwa tshebetsong hwa mokgwa o kgethehileng wa ho patala ditaelo tsa ho patala ka lotho.

Botsitso ho tsa Ditjhelete

E le ho tshehetsa sepheo sa ho fihlela le ho boloka botsitso ba ditheko, Banka hape e leka ho elellwa bofokodi bo ka bang teng metjheng ya tsa ditjhelete le ho beha leihlo ditlokotsi tse ka tlisang ditshitso metjheng ya tsa ditjhelete. Ho ipapisitswe le tekolo ya dipalo tse fapaneng tse bontshang botsitso ho tsa ditjhelete, metjha ya tsa ditjhelete e bonahetse e tsitsitse.

Banka hape e bontshitse tsamaiso metjheng ya tsa ditjhelete Afrika-Borwa e le maemong a matle, ha e bapiswa le mehato e ka sehlohong e leshome le metso e mmedi e bontshang botsitso ho tsa ditjhelete, e hlwauweng ke Seboka sa Botsitso ho tsa Ditjhelete sa Banka ya Ditefello tsa Melato ya Matjhaba (Financial Stability Forum of the Bank for International Settlements). Diphephetso melaong ya tsamaiso bohlahlobing ba tsa ditjhelete di ntse di le teng. Ka ho qoholla, ditla-morao tsa ho kenngwa hwa Molao wa Naha wa Kadimano ya Ditjhelete (National Credit Act) haufinyane, taba ya hore ho ka etsahala hore ho thehwe setsi se tshireletsang ditjhelete tse dibankeng (deposit insurance) ka mokgwa o hlakileng, ho sheba botjha botho ba Komiti ya tsa Ditjhelete ya Phethahatso ya Afrika-Borwa, mehato ya ho etsa hore dikgwebo tsa ditjhelete tse tshireletsang dikgwebo ditlokotsing tse ka hlahang nakong e tlang (hedge funds), di tliswa molaong wa hajwale, le ho kenngwa tshebetsong hwa mokgwa o motjha wa ho laola dibanka wa Basel II ka Pherekong selemong sa 2008.

Ka kopanelo le ba bang ba nang le seabo botsitsong ho tsa ditjhelete, Banka e ile ya eketsa maikitlaetso ho lokisetsa le ho boloka meralo ya tshohanyetso e lokelang le maqheka a ho laola ditlokotsi e le ho arabela ditsikitlano tse ka amang mokgwa wa tshebetso ka kakaretso. Selemong sena se hlahlojwang, lenane la ho beha tekong bokgoni ba ho tswela pele hwa lekala la tsa ditjhelete le ile la qalwa e le ho thusa ho tjhorisa ho nka bohato hwa bookamedi ba lekala la tsa ditjhelete ha ho na le ditshoso mokgweng wa tshebetso. Banka hape e ile ya nka karolo Tshebetsong ya Pokello ya Dipalo e Kopanetsweng (Coordinated Compilation Exercise) ya Mokgatlo wa Ditjhelete wa Matjhaba (International Monetary Fund – IMF), e reretsweng ho theha bokgoni ba

dinaha ho bokeletsa dipalo tse bontshang botsitso ho tsa ditjhelete e le ho beha leihlo mekgwa ya tshebetso ya ditjhelete.

Molao wa tsamaiso le bohlahlobi dibankeng

Ke boikarabello ba Banka ho etsa bonnete ba hore boemo ba melao e tsamaisang dibanka tsa lehae bo dula bo ipapisitse le ditlwaelo tse ntle tsa matjhaba. Taba e ka sehlohong e setse e le boitukisetso ba ho kenya tshebetsong mekgwa wa hlahlobo ya dibanka wa Basel II. Lethathamo la ho kenya mekgwa ona tshebetsong le reretswe ho kenya dihlobothiso tse hlokalang boemong ba molao, le ho etsa bonnete ba hore leano la Basel II le kenngwa tshebetsong ka katleho ka la 1 Pherekong sa 2008.

Ho fetohela leanong la Basel II ho tlisitse tlhokeho ya hore ho be le dipuisano tse eketsehileng le ho ntlafatsa tshebedisano-mmoho le dibanka. Tshebedisano-mmoho ena e kenyeletsa ho etelwa hwa ditsi tsa dibanka ke basebetsi ba Banka, ho kopa le ho sebedisa tlhahiso leseding e ikgethileng, ho lekola ditla-morao tsa leano la Basel II tjheleteng yeo dibanka di lokelang ho dula di na le yona, le ho sheba hore na dibanka di dutse di le malala-a-laotswe hakae.

Ho ipapisitswe le ditlhoko tsa kgwebo tsa morao-rao le ditswelopele mebarakang, mme ho nahannwe le dipehelo tsa Basel II, sengolwa sa ho qetela sa melawana e hlomathisitsweng ya dibanka (Banks Amendment Bill) se ile sa ananelwa ke komiti e lekolang molao wa dibanka (Standing Committee for the Revision of Banks Act), ka Pudungwane sa 2006. Ditlaleho ka sengolwa sa pele sa molawana Paramenteng di ile tsa etswa mahareng a Phupu sa 2007. Molawana ona o lebeletse ho phatlalatswa hamorao sa 2008, le ho kenngwa tshebetsong ka la 1 Pherekong sa 2008. Molao e amanang le Banka e ile ya hlahlojwa ka kakaretso hore e dumellane le dipehelo tsa leano la Basel II, le hore e fe dibanka tsa Afrika-Borwa dikgetho le ditsela tse tiiswang ke leano la Basel II.

Tlhahlobo ya hore na dipehelo tsa mantlha tse 25 tse bontshang bohlahlobi ba dibanka bo fanang ka ditholwana tse lebeletsweng, bo entsweng ke Komiti ya Basel ya tlhahlobo ya dibanka (25 Core Principles for Effective Banking Supervision of the Basel Committee on Banking Supervision) e ile ya phethelwa ka Mphalane sa 2006. Ho ipapisitswe le tlhahlobo ena, dikgeo tse ka bang teng di ile tsa shejwa mme bahlahlobi ba ntse ba kenya tshebetsong meralo ya ho ntlafatsa tsela ya bohlahlobi hang-hang ha maemo a dumela. Moo ho hlokalang, dihlobothiso di tla etswa molaong wa dibanka wa selemo sa 1990 le molaong e meng ho etsa bonnete ba hore bohlahlobi bo tlisa ditholwana tse lebeletsweng.

Nakong ena yeo ho tlalehwang ka yona, boemo ba ho ikamahanya le dipehelo tse behilweng ke digwebo tsa dibanka ka tshebediso ya mekgwa e thibelang botlokotsebe tshebetsong ya tjhelete le molao o lwantsanang le ho fa baferekanyi tjhelete e le ntlha yeo ho tshepamisitsweng maikutlo ho yona. Dikgwebo tse ka bang 40 kapa dikgwebo tsa matsete tse neng di belaelwa, mme tse neng di fana ka maikutlo a hore di etsa mosebetsi wa dibanka, di ntse di fuputswa.

Tshebedisano-mmoho matjhabeng

Afrika Borwa e ile ya nka setulo sa mokgatlo wa dinaha tse 20 tse ikopantseng (G-20) sa 2007, mme Banka le Lefapha la tsa Ditjhelete e sa le di sebetsa mmoho

ho hokahanya mesebetsi. Mokgatlo wa G-20 e bopuwe ke dinaha tsa bohlokwa, tse tswetseng pele le dinaha tsa mebaraka e holang. Dikopano tse pedi tsa batlatsi ba matona a dinaha tsa G-20, e nngwe e ne e le Pretoria ha e nngwe e ne e le Durban, le diphutheho tse pedi tsa meralo ya motheo ya Afrika (African Policy Seminars), tse neng di le ka thoko ho dikopano tsa batlatsi ba matona a dinaha tsa G-20, di ile tsa tshwarwa.

Nako ya rona ya hore e be rona ba amohelang baeti e tla fela kopanong ya G-20 ya Matona a tsa Ditjhelete le Baokamedi ba Dibanka tsa Dinaha e tla tshwarwelwa Cape Town ka la 17 le la 18 Pudungwane selemong sa 2007. Dihloho tsa maano tse tla tshohlwa di kenyeletsa ho thehwa botjha hwa mekgatlo ya Bretton Woods (Bretton Woods Institutions), ho ya hodimo le tlase hwa dirafshwa le botsitso ho tsa ditjhelete le pokello le tshebediso ya ditjhelete tsa mmuso kgolong le ntshetsopeleng. Dihloho tse na hape e bile tsona tsa mantlha kopanong ya G-20 e neng e tshwaretswe naheng ya Brazil, ya United States le ya Turkey, pelenyana selemong sena.

Dikamano tsa Banka tsa matjhabeng di setse di shebane le ho matlafatsa tshebedisano-mmoho le dibanka tsa dinaha le mekgatlo e kopanetsweng. Taba-kgolo e ikgethileng e bile tikoloho ya Afrika le Tikoloho e ka Borwa ya Ntshetsopele ya Africa ka kakaretso (Southern African Development Community – SADC) ka kotloloho moo maikitlaetso a neng a lebisitswe ho fihlelweng hwa kopano ya tikoloho. Banka e ntse e tswela pele ho ba moetelli-pele ya matla wa Komiti ya Baokamedi ba Dibanka tsa Dinaha tsa SADC (Committee of Central Bank Governors – CCBG – in SADC).

Ka boemo ba yona e le moetelli-pele wa mosebetsi ya SADC mokgwa wa ho patalana (SADC Payment System Project) hape tlas'a CCBG, Banka e ile ya tswela pele ho lokisetsa ho behwa maemong a morao-rao le ho sebedisana hwa ho patalana hwa tikoloho ya SADC, le mekgwa ya ho hlakola melato le ho patalana. Ha jwale, mosebetsi o shebane le ho kenngwa tshebetsong hwa mokgwa wa ho patalana, ho sa shejwe mekoloto ya moamohedi wa patala, hwa nako ya hang-hang (Real Time Gross Settlement systems), le ho beha leihlo mokgwa o itshebetsang wa ho hlakolwa hwa melato le ho patalana. Kgatele-pele e kgolo e se e fihletswe malebana le sena, mme hajwale ho shebilweng haholo mosebetsing ona, ke maemo a ka reng a tjhelete e romellwang, phokotso ya dikotsi tsa mokgwa dipatalano o etswang ke dikgwebo, mosebetsi wa ho patala ditshireletso le ho aha bokgoni ba ho beha leihlo mekgwa ya patalano ho sa kena-kenanwe le tshebetso. Thuso e nngwe e tla fuwa naha ya Democratic Republic of the Congo le ya Madagascar ka mokgwa wa ho theha ntshetsopele ya mekgwa ya tsona ya ho patalana.

Banka e ntse e tswela pele ho ba setho se sehlahlo sa ditshebetso tsa Banka ya Matjhaba ya Dipatalano (Bank for International Settlements – BIS). Ho kenya letsoho hwa Banka le ho ba le seabo ho sehlopha sa komitjana ya BIS ya ditlokotsi tsa ho patalana hwa phapanyetsano hwa matjhaba mekgweng ya ho patalana le ho patalwa hwa dikoloto (Foreign Exchange settlement Risk Subgroup of the BIS Committee on Payments and Settlement Systems), ho entse bonnete ba hore Banka e ikamahanya le ditswelopele tsa morao-rao tsa matjhabeng lehlakoreng lena mme e ntshetsa pele ditlwaello tse ntle.

Dikamano tse mofuthu tsa dinaha ka bobedi le dibanka tse ding tsa dinaha, di entse hore ho tekenelwe ditumellano tsa tshebetso mmoho (MoUs) le dibanka tsa dinaha tsa China le Peru, selemong se fetileng. Ho feta moo, Banka e ile ya fumana diketelo tse ngata ho tswa ho dibanka tse ding tsa dinaha, mme hona ho ile hwa dumella hore ho be bobebe ho arolelana ditaba tsa tlhahiso leseding.

Banka e bolokile maqhama a matle le mekgatlo e kopanetsweng. Tshebedisano-mmoho ya rona le mekgatlo wa matjhaba wa matlotlo (IMF) Le Banka ya Lefatshe, (World Bank) e tlisitse diboka tse mmalwa le dithupelo tse entsweng setsing sa thupelo sa Banka (South African Reserve Bank College), ka selemo sa 2007. Tsona di tla dula di buletswe batho ba tlang ho tswa dibankeng tse ding tsa dinaha le mafapha a tsa ditjhelete tikolohong ya Afrika ka kakaretso.

Tsamaiso ya kahare

Bukana ya tlaleho ya selemo ya Banka (*Annual Report*), e ile ya fuwa batshwari ba diabo tsa Banka pele ho kopano ena. Bukana ya ditjhelete ya Banka e bontsha kgolo ya ditjhelete ho tloha ho dibilione tse R168, mafelong a Hlakubele selemong sa 2006, ho isa ho dibilione tse R220 mafelong a Hlakubele selemong sa 2007. Ho nyoloha hona e ne e le ka lebaka la keketseho ya matsete a gauta le ditjhelete tsa matjhaba, mme tsena di ne di patalletswe ka ditjhelete tsa Mmuso tse Bankeng, keketseho ya tjhelete e setjhabeng hammoho le ho balwa botjha hwa boleng ba ditjhelete tsa matjhabeng, ka lebaka la ho fetoha ha phaphanyetsano ya ditjhelete. Diphetoho tsena di bonahala keketsehong ya bukana ya tshohanyetso ya gauta le ditjhelete tsa matjhaba e bitswang GFECRA.

Phaello ya Banka pele ho ntshuwa lekgetho e ile ya eketseha ho tloha ho dimilione tse R 1 038 selemong sa ditjhelete se fetileng, ho isa ho dimilione tse R2 907 selemong sa ditjhelete se fedileng ka Hlakubele selemong sa 2007. Tjhelete e neng e badilwe ho sebediswa ke Banka bakeng sa selemo sena sa ditjhelete, e ne e le dimilione tse R1 879, ha e bapiswa le e sebedisitsweng e dimilione tse R1 658, selemong sa ditjhelete se fedileng ka la 31 Hlakubele selemong sa 2007. Hona ke keketseho ya diperesente tse 13,3 ho tjhelete e neng e lekanyeditswe ho sebediswa, ha e bapiswa le tjhelete e sebedisitsweng selemong se fetileng sa ditjhelete. Keketseho ena e tlisitse ke keketseho ya ho etsuwa hwa ditjhelete, le ditjeo tsa ho etsa ditjhelete tsa pampiri le tshepe tse ntjha.

Makala a mane a Banka a ile a atleha ho fihlela ditaba-tabelo tsa ona selemong sena sa ditjhelete. Kamor'a ho hlahlojwa hwa ditlaleho tsa ona ke diboto tsa ona tsa botsamaisi, le ke bahlahlobi ba dibuka tsa ditjhelete ba ka hare le ba kantle ho Banka. Banka e kgotsofetse hore dikgwebo tsena di tsamaiswa ho ipapisitswe le ditaba-tabelo tsa tsona le ka mokgwa o motle wa ho tsamaisa dikgwebo. Ditlaleho tsa makala ana di tlalehilwe di kopantswe hammoho le ditlaleho tsa ditjhelete tsa Banka. Banka e ile ya tswela pele ho sebedisa mokgwa wa ho rekisa diabo tsa yona wa nnehe-ke-o-nehe (over the counter share transfer facility). Nakong ya selemo sa ditjhelete se fellang ka la 31 Hlakubele selemong sa 2007, dikgwebisano tse 24 tsa diabo har'a tse 94 700 tse teng tsa Banka, di ile tsa phethelwa. Ka la 31 Hlakubele selemong sa 2007, Banka e ne e na le batshwari ba diabo ba 612, mme palo e na e nyolohetse ho 630 mafelong a Phato.

Banka e nka taba ya ho hlokomela ditlokotsi tse ka hlahang e le ntho ya mantlha ya tsamaiso ya dikgwebo ka mokgwa o motle, mme Banka e thehile komiti ya ho hlokomela ditlokotsi (Risk Management Committee – RMC) ho hlokomela tsamaiso ya ditlokotsi Bankeng. Modula-setulo wa RMC ke motlatsi wa mookamedi, mme komiti e kenyeletsa baokamedi ba baholo ba Banka ba bane.

Morero wa Banka wa ho ntshetsa kgwebo pele o phethetswe mme diteko tsa bokgoni tse pharaletseng, di ntse di etswa. Diteko tsa mahlale tse kopanetsweng tsa tlhahiso

leseding le dikgokahanyo tsa ho kgutlisetsa ditaba madulong kamor'a koduwa di ile tsa thehwa ho dumella hore ho kgutlisetswa hwa ditaba madulong kamor'a koduwa ho atlehe le hore ditshebetso tsa bohlokwa di tswelopele ha dikoduwa di ile tsa e-ba teng kapa ha ho bile le ditshitiso moahong wa ntlokgolo.

Ho batluwa hwa dikarabo therong ya kgwebo ya Banka ho ile hwa ananelwa mme karabo e nepahetseng e ile ya nkuwa. Mokgwa ona o tla nka sebaka sa mekgwa e mengata e tsofetseng ya ditshebetso tse ka Bankeng mme o kopanye dipalo-palo tse hlahang mekgweng e arohaneng ho di etsa hore di be nqa e le nngwe.

Banka e tswela pele ho hlokomela le ho ntlafatsa meaho ya yona, e le ho eketsa boleng ba yona, le ho boloka diemahale tsa setso tsa naha, le ho tshhehisa maano a mmuso a ho leka ho ntlafatsa ntshetsopele ya bokahare ba naha ka bophara, moo ho dumellehang. Ditokiso le dintlafatso tse kgolo di tswela pele ntlokgolo, le makaleng a Pretoria North, Johannesburg le Cape Town. Ho ntse ho rerwa ho ahwa hwa lekala le letjha Bloemfontein ha kgatelo pele e ntse e etswa tabeng ya ho rera ho ntlafatsa makala a East London le Port Elizabeth, ho ntse ho hlokomelwa boleng le dipale tsa meaho ena.

Pokello ya dihlahiswa tsa bonono dikgwebong, e bapala karolo e kgolo bakeng sa ho hodisa neho ya bonono. Ka dilemo tse fetang 53 Banka e ntse e bokella dihlahiswa tsa bonono, Banka e ile ya tshhehisa batho ka ho fapana, bao e leng hona ba qalang ho hlahella le ba nang le boiphihlelo, ba etsang dihlahiswa tsa bonono. Bukana e bontsang mesebetsi e fetang 600 ya dihlahiswa tse kgethilweng tsa bonono, e ntlo kgolo le makaleng a 7, Setsing sa Thuto sa Banka, e ile ya hatiswa mme ho lumelwa hore bukana ena e tla kenya letsoho ho ratweng hwa bonono.

Banka e tswela pele ho hlokomela basebetsi ba yona. Palo ea basebetsi ba Banka e theohetse ho 1 934 mafelong a Hlakubele selemong sa 2007, ha e bapiswa le selemong se kapele. Palo e akaretsang ya basebetsi ba behileng meja fatshe, e bile diperesente tse 6,8. Har'a basebetsi ba batjha, palo ya diperesente tse 84 ke ba batsho, e le ha diperesente tse 77 tsa baokamedi ba batjha e le batho ba batsho, ha diperesente tse 45 e le basadi. Ha ho shejwa batho ba batjha ba fuweng mosebetsi ke Banka ho tloha ka Motsheanong selemong sa 2007 ho fihlela ka Phupu selemong sa 2007, diperesente tse 88 e ne e le batho ba batsho ha tse 40 e ne e le basadi mme tse 80 tsa basebetsi ba bookameding e ne e le batho ba batsho, ha tse 60 e ne e le basadi.

Morero wa ho ntjhafatswa hwa *Buka ya Banka ya Melao ya basebetsi* o ile hwa phethelwa mme maano a kenngwa tshebetsong. Maano a ntseng a setse ke a amanang le basebetsi ba Banka ba etsang mesebetsi e meng ka ntle ho ya Banka hape e le batsamaisi dikgwebong tse ding, le maano a boitshwaro, a ntse a buisanwa le basebetsi.

Ho tsepamiswa hwa maikutlo bophelong bo botle ho ntse ho tswela pele, haholo-holo bophelo bo botle ba mmele le ba kellelo. Ho laolwa hwa ho se itekanele, le ho thibelwa hwa lefu la Aids di ntse di behilwe leihlo. Mehato e meng e nkuweng, e kenyeletsa ho fana ka meriana le ditshebetso tsa ho phela ho hotle hwa kellelo.

Banka e tswela pele ho tsepamisa maikutlo kwetlisong ya basebetsi ba yona. Ka hodimo ho ho eketseha hwa barutuwa ba fumaneng mangolo a bona a dithuto tse phahameng, haufinyane, kwetliso ya bana ba sa tswa qeta dithuto tsa bona (Cadet Graduate Programme), e tla atoloswa e le hore le basebetsi ba Banka le bona ba fuwe

monyetla. Hona ho tla nyolla palo ya kwetliso ya bana ba sa tswa qeta dithuto tsa bona ha bedi, ka selemo sa 2008. E le ho leka ho etsa bonnete ba hore ka moso mangolo a barutuwa bana a amoheleha, Setsi sa Banka sa Thupelo se qeta ho phethela mokgwa wa ho etsa bonnete ba hore manane ohle a dithuto a sona a ikamahanya le maemo a thuto e fanang ka ditholwana tse lebeleletsweng (outcomes-based education).

E le ho akofisa diphuputso Bankeng, lenane la ditsebi tsa ho etsa diphuputso le ile la kenngwa Bankeng ka tsela ya hore bo-radiphuputso ba maemo a hodimo, ba dibanka tsa dinaha tse ding le ditsi tsa thuto e phahameng, ba memelwa ho etela Banka le ho etsa diphuputso ka kopanelo. Ditsebi tse tharo tsa ho etsa diphuputso, di akaretsa ba babedi ba neng ba hlaha mose, ba ileng ba etela Banka ka selemo 2007, mme wa bone o lebeleletse hamorao sememong sena. Dikopo bakeng sa lenane la selemo sa 2008 di se di buletse.

Ho kenya letsoho ho feta, diphuputso tsa tsa moruo ka har'a naha, kopano ya diphephetso tsa leano la tsa moruo ka bophara Afrika-Borwa, e ile ya tshwarwa Setsing sa Thupelo sa Banka ka selemo sa 2006. E ne e kenyeletsa dingolwa tsa barutehi ba kapele ho ngoleng ho tsa ditsing tsa thuto e phahameng tsa lehae la tsa matjhabeng, hammoho le bo-ramoruo ba lehae.

Qetello

Selemo sena se fetileng se bile le diphephetso tse kgethehileng ha se shebuwa ho ipapisitswe le leano la tsa ditjhelete. Boemo ba matjhaba bo ne bo sa tsitsa, mme tlhokeho ya botsitso ya haufinyane mebarakeng ya lefatshe e bolela hore diphephetso tse ding, le tse sa tsejweng di sa tla ha ho ntse ho uwa pele. Le ha ho le jwalo, Banka e tla tswela pele ho tsepamisa maikutlo mosebetsing wa yona wa mantlha, mme e tla sebeletsa ho tlisa infoleishene kahare ho meedi e behilweng. Infoleishene e tlase mme e tsitsitseng e sala e le seabo se seholo seo Banka e ka se etsang kgolong ya moruo le ntshetso-peleng ya Afrika-Borwa.

Banka e tla tswela pele ho kenya letsoho botsitsong ba tsa ditjhelete ka har'a naha. Kantle ho ho hlahloba mokgwa wa ho patalana wa naha, ntle le ho kena-kenana le tshebetso, le ho o tsamaisa ka molao, diphephetso tsa kamoso di ka nna tsa tliswa ke ho kenngwa tshebetsong hwa leano la Basel II maqalong a selemo se tlang le mathata a ka nnang a ba teng ka lebaka la ho kenngwa tshebetsong hwa molao wa naha wa phumantso ya ditjhelete (National Credit Act), le ditla-morao tsa tswala e hodimo ho setjhaba se mekoloto e hodimo.

Ha re na ho lebala bohlokwa ba ho ela hloko tsamaiso ea ka hare ya Banka. Banka e ntse e itlamme ho kwetlisa le ho ntlafatsa basebetsi ba yona, e ipapisitse le leano la yona la Teka-Tekano Ya Basebetsi (Employment Equity Plan), ka kakaretso.

Diteboho

Ke rata ho leboha Ofisi ya Moperesitente, Mmuso le Paramente ka tshehetso ya bona. Ka maano a dikomiti tse kopanetsweng, Banka e tsebile ho tswela pele ho ba le tshebedisano e mofuthu le Lefapha la Naha la tsa Ditjhelete. Ke rata ho leboha Letona la tsa Ditjhelete le Motlatsi wa Letona, Molaodi-kakaretso wa Lefapha la Naha la tsa Ditjhelete le basebetsi ba hae. Le bona ba tswetse pele ho tshehetsa le ho sebedisana mmoho le Banka.

Ke rata ho leboha ditho tsa Boto ya Banka ka boitelo ba bona. Boitelo ba bona bo bohlokwa ho etsa bonnete ba hore Banka e tsamaiswa ka mkgwa o motle wa ho tsamaisa dikgwebo, le ho rala maano a Banka. Ke qetella ka ho leboha batlatsi ba Mookamedi wa Banka, botsamaisi le basebetsi ba Banka ka ditlatsetso tsa bona mabapi le tsamaiso e atlehileng ya Banka. Mokgatlo o kang ona wa rona, o ka atleha ha fela batho ba teng e le ba maemo ebile ba ikemiseditse. Re lehlohonolo ruri ho tseba ho fumana basebetsi ba maemo.